

Babonák a rendezés körül

A filmrendezők munkájának megítélésében bizonyos ingadozás észlelhető Magyarországon. A dolog úgy áll, hogy egy filmrendező csak akkor nem tekint magát csalhatatlannak, ha ebben valamilyen kóros elváltozás megakadályozza. Az az érzésem, hogy a filmet alkotó kollektíva rovására kissé túlértékelik jelentőségüket. Ezzel szemben a mozibáráó közönség zöme a másik végletbe esve, kissé lebecsüli szerepüket. Hiába vetítik a legnagyobb betűtípussal legutoljára és kínosan unalmas másfél percig nevüket, a nézők jelentős része még mindig azt hiszi, hogy a filmrendező egy villanyszerelőnek és egy gyorsfényképezésnek a keveréke, aki ezenfelül még azt is kitanulta, hogyan kell Tolnay Klári arcára felragasztani a vazelinból való könnyeket. A mozibáráók elmennek, hogy megnézzék új szerepében Ruttkait vagy Töröcsiket. De nem mennek el azért, hogy Fábry, Makk vagy Bán rendezésében gyönyörködjenek. Nézetem szerint ez sem helyes.

Kész vagyok lándzsát törni a rendező művészetének nagyobb becsületéért. (Nem a rendezők, hanem a nézők körében.) De hogy ezt tehessem, vitába kell szállnom Sarkadi Imrének e lapban megjelent eszmefuttatásával. „Rendezésről, forgatókönyvről” írott cikkének újszólván minden megállapítását elfogadom, kivéve azokat, melyek a rendezés művészetéről szólnak. Ezek, azt hiszem, nem alkalmasak arra, hogy a nézőt a rendezői munka megértésére neveljék, viszont arra már alkalmasabbak, hogy a rendezők még inkább elveszítsék művészi szemmértéküket.

Sarkadi ugyan onnan indul el, hogy a film alapja a forgatókönyv, de mégis oda lyukad ki, hogy filmjeink stílusát, mondanivalóját a rendezőknek kellett volna kialakítaniuk. Innen már csak egy arasz az a nézet, hogy „a film a rendező műfaja” — amit különben egy másik cikkben, de ugyanebben a lapban Nagy Péter majdnem szó szerint ki is mond.

Igaz, hogy rendező nélkül: nincsen film. De előhívó oldat nélkül sincsen film. Az, hogy *nélküle* nem megy, még nem bizonyítja, hogy az *övé*. S még hogy a film a rendező műfaja lenne? A film a beszélni tudó mozgó fényképek műfaja. Az benne a lényeg, hogy a leírt szöveg — a forgatókönyv — a színész játékában megelevenedik. Ezt persze nem kell Sarkadinak megmagyaráznom, mert ő ugyanebben a cikkben kitűnő érzékkel a karmesteréhez hasonlítja a rendező munkáját. Ez így pontos is, világos is, mert még sohasem volt vita arról, hogy az opera Wagner vagy Mozart, vagy a vezénylő karmester műfaja-e.

A rendező munkája, mint a karmesteré, interpretáló művészet, mely az írói látomást a színészi látomással egy teljes és mindent átfogó vizuálisan összefogja. A mindent átfogásban benn értődik a fényképezés és a hang árnyalása, a világosítás és a kísérezene, és még sok más technikai tényező. Ez a munka tehetség, műveltséget, tapasztalatot, ízlést igénylő művészi munka és megérdemli azt a megbecsülést, amely minden művésznek jár. De nem szabad tőle olyasmit számon kérni, amire nem okvetlenül kötelezhető. Így például egyéni rendezői stílust sem, mert mindjárt meglátjuk, hogy ez hová vezet.

Először is, a művészi egyéniségre pontosan ráillik a mondás: „ahol nincs, ott ne keress”. Az egyéni stílus az a bizonyos *numen adest*, amely, ha nem *adest*, az sem olyan borzasztó baj. Igaz, hogy Fellini vagy René Clair minden műve magán hordja a rendező kézjegyét, de ilyen rendező csak öt vagy tíz van a világon és nélkülük is tucatjával születnek kiváló filmalkotások, melyeken az író vagy a színész játéka dominál (esetleg egyszerre mind a kettő), a rendező kezemunkája pedig alig vehető észre. A kettő közt én semmilyen értékkülönbséget sem látok, sőt kérek vagyok nagyobbra tenni a rendezői alázatot, az észrevétlenségre való törekvést, mint a rendezői egyéniségre kultuszát.

És másodsor: nagy különbség, ha egy országban száz vagy kétszáz film készül el egy évben, mintha tíz vagy húsz. Külföldön nagyjából a lehetőségek a rendezői szerepek szétosztására. Nálunk kevés a film, és kevés a rendező, tehát Fábry Zoltánnak sem hibája, hanem érdeme, hogy rendezői stílusa minden filmjében olyan volt, „amilyenek a forgatókönyv diktálta”. Hogy groteszk példát mondjak: nálunk Chaplin sem bírna Chaplinnak megmaradni, mert két évente neki is rendeznie kellene egy paraszti tárgyú zsánerdarabot. Vitatható, hogy ez jó-e vagy rossz, de a hazai irodalom struktúrájából és a gyártott filmek számából ez következik, tehát tény.

Nézetem szerint nem is arra kell nekünk törekednünk, hogy egy kecskeméti művelt tanárember „meg tudja különböztetni, mondjuk a Makk rendezői stílusát a Máriássytól”. A kevésből csak takarékosan lehet gazdálkodni. Habár nincs elég földünk hozzá, hogy nagy rendezői egyéniségek hajtsanak ki nálunk, azt mi is meg tudjuk csinálni, hogy egy-egy rendező körül írókból és színészekből állandó csillagképek alakuljanak ki. Fábrynak a könnyű vígjáték nyilván nem eleme; de megvan az a kiváló adottsága, hogy (például) egy vízceppben is megérzi az összetartó nagy feszült-

séget, s egy szűkszáví helyzetben nagy szenvedélyeket robbantson ki. Ehhez író és színész kell; nem is egy író és nem is egy színész.

Ha már nagy filmgyárunk nincsen, lehet sok kicsi műhelyünk. Ezekből persze nem fognak üstökös-rendezők az égboltra föl-futni, de talán több jól rendezett filmünk lesz. (És jobb forgatókönyvünk és filmszerűbb színjátásunk.) Akkor pedig az a művelt kecskeméti tanárember is eljut odáig, hogy észreveszi: jól vagy rosszul dolgozott-e a rendező, s ha jól, még talán meg is jegyzi a nevét. Akkor pedig a Gyarmat utcán túl is becsülete lesz a filmrendezésnek.

Utóhang:

Nem tudom, miért tűrik a mi rendezőink, hogy az írók nyilvánosan és ismételtelen belekotyogjanak a dolgukba. Fordítva biztosan nem így történe a dolog. Igaz, önékik nem kenyerük az írás, ők nem a szavak, hanem a tettek emberei, s ezért a hallgatásukat tisztelni muszáj. De épp a minap, egy hírlapi tárca miatt, felháborodott az egész ügyvédi kar. Hát az vajon kevésbé felháborító, hogy minduntalan írók magyarárgassák a rendezőknek, hogy mi az a filmrendezés? Jó volna már egyszer szétütni miközöttünk.

ÖRKÉNY ISTVÁN

A CANNES-I FILMFESZTIVÁL NYERTESEI:

Az aranypálma-díj: Szállnak a darvak (szovjet) Tatjana Szamojlova alakításának kiemelésével. *Rendező:* Kalatozov. *A zsüri különdíja:* Nagybácsim (francia). *Rendező:* Jacques Tati. *A legjobb rendező díja:* Ingmar Bergman *Az élet küszöbén* (svéd). *A legjobb forgatókönyv:* A fiatal házasok (olasz). *A legjobb női alakítás:* Az élet küszöbén (Ulla Isaksson, Eva Dahlbeck, Ingrid Thulin és Bibi Andersson). *A legjobb férfialakítás:* Paul Newmann (Nyári tüzek [USA]). *Nemzetközi díj:* Goha (Tunisz), Bronzarc (Svájc). *Technikai kivitelezés:* A dzsungel legendája (svéd), Szállnak a darvak, Nagybácsim. *Rövidfilmek díja:* A Szajna találkozik Párizssal (francia), La Gioconda (francia). *A kritika díja:* A bosszú (spanyol). A Bardem.